

Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Söylem Kavramı

The Concept of Discourse in International Relations Theories

Oğuzhan YANARIŞIK*

Öz

Dil ve konuşma, sosyal varlığımız için gereklidir. İnsanlar birbirleriyle iletişim kurmak, bilgi alışverişinde bulunmak, duygu, istek ve ihtiyaçlarını ifade etmek, cevap vermek, anlamak ve tepki vermek için dili kullanmaktadır. Söylem, temelde, öznelarası anlamın üretildiği, sürdürüldüğü, dönüştürüldüğü ve buna bağlı olarak toplumsal gerçekliğin kurucusu haline geldiği alan olarak tanımlanabilmektedir. Söylem kavramı özellikle eleştirel uluslararası ilişkiler literatüründe yaklaşık otuz yıldır moda bir terim haline gelmiş durumdadır. Söylem Analizi ise kullanımdaki dilin incelenmesidir. Söylem Analizine yönelik birçok farklı yaklaşım vardır. Bu makalede, söylem kavramı kuramsal perspektiften incelenmektedir. Bu kapsamda, dil ve söylem ilişkisinin temelleri analiz edilmekte; popüler bir metodoloji olarak söylem analizi incelenmekte; eleştirel teori ve eleştirel söylem analizi ilişkisi değerlendirilmekte ve son olarak pozitivist geleneğin eleştirisi üzerinde durulmaktadır. Böylelikle, son yıllarda uluslararası ilişkilere yönelik önemli bilimsel genişleme ve derinleşme ile sonuçlanan söylemsel yaklaşım detaylı bir şekilde tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Söylem, Söylem Analizi, Eleştirel Teori, Uluslararası İlişkiler Teorileri

Abstract

Language and speech are essential for our social existence. People use language to communicate with each other, exchange information, express their feelings, wishes and needs, respond, understand and react. Basically, discourse can be defined as the space in which intersubjective meaning is produced, sustained, transformed and accordingly becomes the constituent of social reality. The concept of discourse has been a buzzword in the critical international relations literature for nearly three decades. Discourse Analysis is the study of language in use. There are many different approaches to Discourse Analysis. In this article, the concept of discourse is analyzed from a theoretical perspective. In this context, the foundations of the relationship between language and discourse are analyzed; discourse analysis as a popular methodology is examined; the relationship between critical theory and critical discourse analysis is evaluated and finally, the critique of the positivist tradition is emphasized. Thus, the discursive approach to international relations, which has resulted in significant scholarly expansion and deepening in recent years, is analyzed in detail.

Keywords: Discourse, Discourse Analysis, Critical Theory, International Relations Theory

* Doç. Dr. Polis Akademisi, Ankara, Türkiye. E-mail: yanarisik@gmail.com ORCID: 0000-0003-3442-4779.

1. Giriş

Konuşarak ve yazarak dünyayı belirli şekillerde anlamlı hale getirmekteyiz. Dünyayı kullanılan dil aracılığıyla şekillendirip, üretip, yeniden üretmekteyiz. Buna karşılık, şekillendirdiğimiz ve oluşmasına yardımcı olduğumuz dünya, insan olarak bizi şekillendirmektedir. Bu karşılıklı şekillendirme sürecinin insanların hayatları üzerinde derin sonuçları olmaktadır. Pek çok insan, dilin sadece bilgi alışverişi yapma anlamında *bir şeyler söyleyebilmemiz* için var olduğunu düşünmektedir. Ancak dil aslında hayatımızda pek çok farklı işlevi yerine getirmektedir. Bilgi vermek ve almak bu fonksiyonlardan yalnızca iki tanesi. Dil aynı zamanda bir şeyler yapmamıza ve bir şeyler olmamıza da izin vermektedir. Dil, çeşitli eylem ve faaliyetlerde bulunmamızı sağlamaktadır. Ayrıca, sosyal açıdan önemli farklı kimlikleri üstlenmemize imkân tanımaktadır (Gee, 2011, s. 2).

Söylem ise yaklaşık otuz yıldır moda bir terim haline gelmiş durumdadır. Milliken'in ifadesiyle, anahtar bir teorik kavram olarak söylemi içeren çalışmalar, son yıllarda Uluslararası İlişkilerin en aktif ve ilginç alanlarından biri olmuştur. Söylem kuramlaştırması, postyapısalcılar, postmodernistler, bazı feministler ve sosyal inşacılar arasındaki ayrımları aşmış ve onları bazı noktalarda birleştirmiştir (Milliken, 1999, s. 225). Bilimsel metinlerde ve tartışmalarda ayırım gözetmeksizin, çoğu zaman tanımlanmadan kullanılmıştır. Kavram ya neredeyse hiçbir şey ifade etmeden ya da farklı bağlamlarda oldukça farklı anlamlarla kullanılarak muğlak hale gelmiştir. Ancak, birçok durumda, *söylem* kelimesinin altında yatan genel fikir, dilin, insanların söylemlerinin sosyal hayatın farklı alanlarında yer aldıklarında takip ettikleri farklı kalıplara göre yapılandırıldığıdır. (Jorgensen ve Phillips, 2002, s. 1) Söylem Analizi ise bu kalıpların analizidir. Söylem Analizi söz konusu olduğunda araştırmacıların genellikle karşılaştığı ilk engel, incelenmesi gereken söylemin tüm araştırmacılar tarafından kabul edilen tek bir tanımının olmamasıdır.

1960'lardan bu yana, Söylem Analizi veya Söylem Çalışmaları olarak bilinen ve söylem kavramı etrafında şekillenen yeni bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır. Söylem Çalışmaları alanının kökenini tek bir kurucuya, okula veya alana kadar geriye götürmek mümkün değildir. Söylem Çalışmaları, çeşitli disiplinlerden akademisyenleri içeren son derece heterojen bir alandır. Çeşitli ülkelerde (özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da) sosyal bilimlerin ve beşerî bilimlerin farklı disiplinlerinde ortaya çıkan bir dizi teorik ve metodolojik akımın etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır (Angermuller vd., 2014, s. 1). Dilbilim, sosyoloji, felsefe, edebiyat eleştirisi, antropoloji ve tarih bunlardan bazılarıdır.

Söylem Analizi, kullanımındaki dilin incelenmesidir. Söylem Analizine yönelik birçok farklı yaklaşım vardır. Bazıları yalnızca kullanılan dilin *içeriğine*, örneğin bir sohbette veya bir gazete makalesinde tartışılan temalara veya konulara bakmaktadır. Diğer yaklaşımlar, dilin yapısına (gramer) ve bu yapının belirli bağlamlarda anlam oluşturmak için nasıl işlev gördüğüne daha fazla dikkat etmektedir. Bu yaklaşımların kökleri dilbilim disiplinine dayanmaktadır. Söylem Analizine yönelik farklı dilbilimsel yaklaşımlar, farklı dilbilgisi teorilerini kullanmakta ve anlam

hakkında nasıl konuşulacağı konusunda farklı görüşleri savunmaktadır. (Gee, 2011, s. 8). Bu makalede, yukarıda ifade edilen durum çerçevesinde, söylem kavramı kuramsal perspektiften incelenmektedir.

2. Dil ve Söylem İlişkisinin Temelleri

Jorgensen ve Phillips'in ifadesiyle (2002, s. 9), dil yalnızca altta yatan zihinsel durumlar ve davranış ya da dünyaya dair gerçekler hakkındaki bilgilerin iletildiği bir kanal değildir. Aksine dil, toplumsal dünyayı, sosyal kimlikleri ve sosyal ilişkileri oluşturan bir araçtır. Söylemsel düzeydeki mücadeleler, toplumsal gerçekliğin yeniden üretilmesinde olduğu kadar değiştirilmesinde de rol oynamaktadır.

Bağlam, kullanımdaki dili anlamak için önemli bir kavramdır. Her şeyi açıkça kelimelerle ifade etmek çok uzun süreceği için, konuştuğumuzda ya da yazarken, kastettiğimiz her şeyi asla söylememekteyiz. Konuşmacılar ve yazarlar, söylenmeyen, ancak bağlamdan çıkarılabileceği varsayılan anlamları doldurmak için şeylerin söylendiği ve yazıldığı bağlamı kullanmak için dinleyicilere ve okuyuculara güvenmektedir (Gee, 2011, s. 100). "Defter koltuğun üzerinde" gibi basit bir ifade bile, dinleyicinin bağlamdan hangi defterin ve hangi koltuğun kastedildiğini çıkarmasını gerektirmektedir. Ayrıca şunu da ifade etmek gerekir ki dil ile bağlam arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Dil her zaman eşzamanlı olarak kullanıldığı bağlamı yansıtmakta ve inşa etmektedir. Bir başka deyişle, bağlamın bazı özellikleri konuşulandan bağımsız olarak var olmaktadır, bazı özellikleri konuşma tarafından üretilmekte veya yeniden üretilmektedir.

Bağlamın herhangi bir yönü, sözlü veya yazılı bir ifadenin anlamını etkileyebilmektedir. Bununla birlikte bağlam, bedenlerin ve bakışların konumlandırılması gibi konulardan insanların inançlarına ve tarihsel, kurumsal ve kültürel ortamlara kadar sınırsız bir şekilde genişir. Bir ifadenin yorumunu sunarken bağlamın ne kadarını dikkate alırsak alalım, her zaman bağlamın diğer ve ek yönlerini dikkate alma olasılığı vardır ve bu yeni düşünceler ifadeyi nasıl yorumladığımızı değiştirir (Gee ve Handford, 2012, s. 4).

Peki, dil ile söylem arasında nasıl bir bağ vardır? Her şey söylem midir? Söylem ile dokunulabilir ve gözlemlenebilir maddi dünya arasındaki sınır nerededir? Bu sorulara, söylemin insanların maddi dünyayı anlamlandırdığı, dünyaya anlam yüklediği ve dünya temsillerinin tezahür ettiği alan olduğunu belirterek cevap verilebilir. Dolayısıyla, söylemin dışında bir maddi dünyanın varlığı reddedilmemektedir. Fakat, bu maddi dünyayla söylem olmadan ilişki kurabileceğimiz varsayımı kabul edilmemektedir (Holzscheiter, 2010). Özünde, söylem analizi, anlamla ve sosyal gerçekliğin inşa edildiği dilsel ve iletişimsel süreçlerle bir angajmandır. Bu nedenle söylem, temelde, öznelerarası anlamın üretildiği, sürdürüldüğü, dönüştürüldüğü ve buna bağlı olarak toplumsal gerçekliğin kurucusu haline geldiği alan olarak tanımlanabilir.

Bu geniş söylem anlayışı, söylemin doğası gereği sosyal bir kavram olması nedeniyle, söylemi dilden ayırmaya izin vermektedir. Uluslararası siyasette dilin kullanımını basitçe araştırmak

yerine söylem araştırması yapmak, bir yandan belirli bir kelime dağarcığının kullanılmasından kaynaklanan sosyal ve politik etkileri incelemektir. Bir yandan da belirli gerçeklik inşalarının bireylerin ve grupların faillikleri ve kimlikleri üzerindeki üretken etkilerini sorgulamaktır. Bu nedenle, herhangi bir tekil konuşma veya metin üretme olayı, daha geniş bir sosyal ve politik sürecin parçasıdır ve “toplumsal bağlamda metin” olarak algılanmaktadır (Holzscheiter, 2014, s. 144).

Michel Foucault, hem teorik çalışma hem de ampirik araştırma yoluyla söylem analizinin geliştirilmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Hemen hemen tüm söylem analitik yaklaşımlarda, Foucault alıntı yapılan, ilişkilendirilen, yorumlanan ve eleştirilen bir figür haline gelmiştir. Foucault, bilginin yalnızca gerçekliğin bir yansıması olmadığı şeklindeki genel sosyal inşacı önermeye bağlıdır. Ona göre gerçek, söylemsel bir yapıdır ve farklı bilgi rejimleri neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirlemektedir. Foucault (1972, s. 117) söylemi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Aynı söylemsel oluşuma ait oldukları sürece, söylemi bir ifadeler grubu olarak adlandıracağız [...Söylem], bir grup varoluş koşulunun tanımlanabileceği sınırlı sayıda ifadeden oluşur. Bu anlamda söylem, ideal, zamansız bir biçim değildir [...] O, başından sonuna kadar tarihseldir – kendi sınırlarını, bölünmelerini, dönüşümlerini, zamansallığının özgül biçimlerini ortaya koyan bir tarih parçasıdır.”

Hart ve Cap’in ifadesiyle (2014, s. 1), söylem çok boyutlu ve çok işlevli bir olgudur. Söylem, bağlamın dilsel, metinler arası, tarihsel, sosyal ve durumsal farklı boyutlarına atıfta bulunarak paketten çıkarılmalıdır. Bir uygulama olarak hem bilişsel hem de dilsel veya işitsel ve görsel dahil olmak üzere diğer göstergebilimsel boyutları da içermektedir. İşlevsel olarak, söylem aynı zamanda sosyal eylemleri temsil etmek, değerlendirmek, lehinde ve aleyhinde tartışmak ve nihayetinde meşru veya gayrimeşru sosyal eylemler için de kullanılmaktadır. Bu şekilde, söylem sosyal olarak kurucu olduğu kadar sosyal olarak da şartlandırılmıştır. Yani bir yandan söylem, onu çevreleyen durumlar, kurumlar ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilmekteyken; aynı zamanda söylemin kendisi bu durumları, kurumları ve bunların üyeleri/katılımcıları arasındaki sosyal kimlikleri ve ilişkileri oluşturmaktadır. Söylem böylece sosyal statükoyu üretme, sürdürme ve/veya dönüştürme işlevi görmektedir. Söylem ile toplumsal gerçeklik arasındaki bu diyalektik ilişki oldukça karmaşık olduğundan, Eleştirel Söylem Çalışmalarındaki farklı araştırmacılar, mikro (dilsel) ile makro (sosyal) arasında bağlantı kuran süreklilik üzerinde farklı konumlarda çalışarak bu ilişkinin farklı yönlerine odaklanmaktadır.

Bugün, pek çok bilim insanı artık dilin uluslararası siyasetin incelenmesi için önemli olup olmadığını sorgulamamaktadır. Bunun yerine, “dilini nasıl ve neden önemli olduğunu” tartışmaktadır (Fierke 2002, s. 331). Dolayısıyla dilin ve söylemin Uluslararası İlişkilerde önemli olduğuna dair geniş bir mutabakat vardır. Pek çok analist çeşitli kavramları *söylem* üzerinden izah etmektedir. Örneğin, Weldes küreselleşmeyi söylem ile açıklamaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, küreselleşmeyi, içinde yaşadığımız dünyanın inşasında rol oynayan güçlü bir söylem olarak tanımlama kaygısı yatmaktadır. Bu yaklaşım, küreselleşmenin hayatın bir gerçeği veya neredeyse

insan kontrolü dışında olan kaçınılmaz süreç olarak tanımlanmasını reddetmektedir. Weldes (2001, s. 648) küreselleşmeyi bir söylem olarak analiz etmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre;

“Böyle bir yaklaşım, küreselleşme söyleminin tam olarak ne yaptığını sormamızı sağlar. Bu önemlidir, çünkü söylemler son derece politiktir; önemli maddi ve düşünsel etkiler üretir. Basitçe söylemek gerekirse, çoğu insanın küreselleşme hakkında sahip olduğu temsiller (küreselleşmenin ne olduğunu ve nasıl çalıştığını düşündükleri) nasıl davrandıklarımızı etkiler. Küreselleşme söylemini kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet haline getirebilecek olan bu etkidir.”

Söylem kavramı sistematik olarak söylem analizlerine konu olmaktadır. Aydın-Düzgüt ve Rumelili, Söylem Analizinin güçlü ve zayıf yanlarını inceledikleri makalelerinde Uluslararası İlişkilerde söylem analizinin evrimini üç aşamada incelemektedir (2019, s. 286). Buna göre, ilk aşamada, söylem analizi, 1980’lerin sonlarından başlayarak, postyapısalcı bilim insanlarının çalışmaları aracılığıyla disipline tanıtılmıştır. Bu çalışmalarda söylem analizinin kullanımı, failliğin yokluğu, söylemin tarihselliği/durumsallığı ve post-pozitivist epistemoloji ile ilgili varsayımlarıyla postyapısalcı teori ile yakından bağlantılı olmuştur.

İkinci aşamada, söylem analizi, rasyonalist muadilleriyle rekabetçi hipotez testine girişmek için söylem analizini daha sistematik bir şekilde kullanmaya çalışan inşacı bilim insanlarının çalışmaları aracılığıyla Uluslararası İlişkiler disiplininin çevresinden merkezine taşınmıştır. Yüklem analizi, metafor analizi ve eleştirel söylem analizi gibi dilbilimsel analizden yararlanılarak daha spesifik söylem analitik metodolojileri geliştirilmiştir. Analistler, metin seçimini netleştirmek ve doğrulamak için daha fazla özen göstermiş ve araştırmalarına rehberlik etmek için analitik şablonlar geliştirmişlerdir. Söylemin etkilerini göstermeye daha fazla vurgu yapılmış ve bu da akademisyenleri yorumlayıcı bir epistemolojinin parçası olarak söylem analizini, genellikle diğer yorumlayıcı metodolojilerle birlikte kullanmaya yönlendirmiştir. Bu dönemde faillik ve kasıtlılık eksikliğine ilişkin katı postyapısalcı varsayımlar gevşetilmeye başlanmıştır.

Üçüncü ve günümüzdeki aşamada, söylem analizi hem konsolidasyon yaşamakta hem de diğer metodolojilerle daha fazla etkileşim içinde olmaktadır. Şimdi, daha geniş bir akademisyen kitlesi tarafından daha geniş bir karma metodolojik araç setinin parçası olarak kullanılmaktadır. Bir sonraki bölümde popüler bir metodoloji olarak Söylem Analizi incelenmektedir.

3. Popüler Bir Metodoloji Olarak Söylem Analizi

Söylem analizi, kimliğin, anlamın ve söylemin dünya siyaseti üzerindeki etkisiyle ilgilenen inşacı ve eleştirel düşünen Uluslararası İlişkiler akademisyenleri arasında çok tercih edilen bir metin analizi yöntemidir. Fakat Uluslararası İlişkilerde söylemi incelemenin en iyi yolu hakkında ortak bir anlayış ortaya çıkmamıştır. Holzscheiter’e göre (2014, s. 143), aslında böyle bir “ortak anlayış”

ne arzu edilmekte ne de haklı görülmektedir. Aslında, “söylemi incelemenin en iyi yolu” üzerinde anlaşmak, söylem kavramının derinden sosyal inşacı mirası ve söylemin yalnızca özünde tartışmalı kavramlarla ilgili olmadığının kendisinin de böyle tartışmalı bir kavram olduğunun genel kabulü göz önüne alındığında çelişkili olacaktır.

Söylem Analizi, belirli bir insan grubu tarafından belirli bir bağlamda belirli bir konu üzerine söylenen ve yazılanları bir araya getirerek, bu tür ifadeler aracılığıyla yapılanları yorumlamaya çalışmak için bir araç haline gelmiştir. Söylem analistleri, söylemin genellikle hafife alınan işleyişini gün ışığına çıkarmak istemektedir. Çünkü, onlara göre atomların, hücrelerin ve yıldızların incelenmesinde olduğu gibi; burada da kazanılacak çok büyük bir bilimsel bilgi vardır.

Söylem Analizi, kullanımdaki dilin incelenmesidir. Dile verdiğimiz anlamların ve dili belirli bağlamlarda kullandığımızda gerçekleştirdiğimiz eylemlerin analiz edilmesidir. Bazen de bir cümle seviyesinin üzerindeki dilin, cümlelerin anlam, tutarlılık oluşturmak ve amaçlara ulaşmak için bir araya gelme biçimlerinin incelenmesi olarak da tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, tek bir cümle veya ifade bile, yalnızca “gerçek anlamı” dilbilgisinin doğasından gelen bir cümle yapısı olarak değil, bir *iletişim* veya bir *eylem* olarak analiz edilebilmektedir (Gee ve Handford, 2012, s. 1).

Uluslararası İlişkilerde Söylem Analizi, belirli söylemsel repertuarlar ve stratejiler kullanılarak nelerin başarıldığını araştırmaktadır. Ayrıca, hangi gerçeklik boyutlarının ve politik eylem seçeneklerinin gerçekliğin belirli temsilleri tarafından dahil edildiğini ve dışlandığını incelemektedir. Örneğin, uluslararası siyasette özellikle dramatik olayların tanımı ve bunlara verilen cevaplar gibi, temelde temsil siyaseti ile ilgilenmektedir. Her ne kadar ilk başta bu uluslararası olayların maddi etkileri büyük oranda tartışılmaz gerçekler gibi görünse de aslında bu etkileri farklı şekillerde yorumlamak mümkündür. Uluslararası politika hakkındaki söylem perspektifine göre, gerçekler kendi kendilerine konuşmazlar. Tam tersine, toplumsal olarak gerçek haline gelebilmek için, gerçeklerin konuşmalarda, yazılı metinlerde ve görüntülerde temsil edilmesi gerekmektedir (Holzscheiter, 2014, s. 144).

Metodolojik bir bakış açısından, Uluslararası İlişkilerde Söylem Analizi, diğer sosyal bilimler ve dil için ortak bir dizi yaklaşıma sahiptir. Açık konuşmak gerekirse, söylem, yeni bir analiz alanı olması nedeniyle, dilbilim, anlambilim, psikoloji, sosyoloji ve toplumda dili anlamak için yararlı olduğu düşünülen diğer disiplinlerden ödünç alınan teknik ve kavramlara dayanmaktadır. Dolayısıyla belirli ve sağlam bir teorik gövdeye henüz sahip değildir. Analitik zenginliği tam da bu disiplinlerarası yapısında yatmaktadır. Bugün Uluslararası İlişkiler çalışmasında mevcut olan söylemsel yaklaşımlar, sayı ve çeşitlilik bakımından oldukça fazladır ve üç gruba ayrılır: betimleyici yaklaşımlar, işlevselci yaklaşımlar ve birbirleriyle doğrudan ilişkisi olmayan ancak söylem çalışmasına önemli katkılar sunan bir dizi diğer özerk yaklaşımlar (Godinho, 2016, s. 7-8).

Söylem Analizlerinde izlenen süreç genellikle şu şekildedir: İlk araştırma sorularının formüle edilmesi; analiz edilecek metinlerin seçilmesi; metinlerin ayrıntılı olarak toplanması ve

transkripsiyonu; metinlerin şüpheli bir şekilde okunması ve sorgulanması; metinlerin mümkün olduğunca kapsayıcı bir şekilde kodlanması; metindeki kalıplar ortaya çıktıkça araştırma sorularının gözden geçirilmesi; verilerdeki düzenliliğin ve değişkenliğin incelenmesi; geçici hipotezler oluşturulması; güvenilirliği ve geçerliliğin çeşitli yollarla kontrol edilmesi ve analizin yazılması.

Söylem Analizini dört ana temaya sahip olarak düşünmek yararlıdır (Gill, 2000, s. 174-176): söylemin kendisiyle ilgilenmek, dilin yapıcı ve yapılandırılmış olduğu görüşü, bir eylem biçimi olarak söyleme vurgu ve söylemin retorik organizasyonuna olan inanç. Bu dört temayı açmak gerekirse, birincisi *söylem* terimi, ister doğal olarak meydana gelen konuşmalar, ister röportaj materyali, isterse herhangi bir tür yazılı metin olsun, her türlü konuşma ve metinleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Söylem analistleri, metinleri söylemin arkasında yattığı düşünülen sosyal, psikolojik veya maddi bir gerçekliğe ulaşmanın bir aracı olarak görmekten ziyade; başlı başına metinlerle ilgilenmektedir. Bu odak, söylem analistlerini dille ilgileri genellikle *gerçekte ne olduğunu* veya bir bireyin bir faktöre karşı tutumunun gerçekte ne olduğunu bulmakla sınırlı olan diğer bazı sosyal bilimcilerden açıkça ayırmaktadır. Söylemi başka bir gerçekliğe giden bir yol olarak görmek yerine; söylem analistleri metinlerin içeriği ve organizasyonu ile ilgilenmektedir.

Söylem Analizinin ikinci teması, dilin inşacı olmasıdır. Bu tema, söylemin önceden var olan dilsel kaynaklardan inşa edildiği veya üretildiği gerçeğine dikkat çekmektedir. Ayrıca yapılan bir açıklamanın bir dizi farklı olasılık arasından seçim yapmayı içerdiğine vurgu yapmaktır. En basit fenomeni bile çok çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Herhangi bir özel açıklama, konuşmacının veya yazarın yönelimine bağlı olacaktır. Ayrıca, çeşitli türden metinler çok gerçek anlamda dünyamızı inşa etmektedir. Dilin inşacı kullanımı, sosyal yaşamın doğal kabul edilen bir yönüdür.

Söylem Analizinin üçüncü özelliği, söylemin eylem yönelimi veya işlev yönelimi ile ilgisidir. Yani, söylem analistleri tüm söylemleri sosyal pratik olarak görmektedir. O halde dil, salt bir gölge hadise olarak değil, kendi başına bir pratik olarak görülür. İnsanlar söylemi bir şeyler yapmak için kullanmaktadır. Bunu vurgulamak, söylemin toplumsal bir boşlukta oluşmadığının altını çizmektir. Sosyal aktörler olarak biz, sürekli olarak içinde bulunduğumuz yorumlayıcı bağlama yönelmekte ve söylemimizi bu bağlama uyacak şekilde yapılandırmaktayız.

Dördüncü olarak şunu ifade edebiliriz ki söylem analizi, konuşmaları ve metinleri retorik olarak düzenlenmiş şekilde ele almaktadır (Billig, 1987, s. 1991). Konuşma analizinden farklı olarak, söylem analizi, sosyal hayatın çeşitli türden çatışmalarla karakterize edildiğini görmektedir. Bu nedenle, rekabet halindeki versiyonlar karşısında dünyanın tek bir versiyonunun oluşturulmasında pek çok söylem söz konusudur. Metinlerin retorik doğasına yapılan vurgu, dikkatimizi, tüm söylemlerin kendisini ikna edici kılmak için organize edildiği yollara yönlendirmektedir.

Bazı söylem bilimciler, standart disiplin yaklaşımlarına meydan okuyarak, Campbell'in ifadesiyle (1993, s. 7-8), epistemik gerçekçiliği kabul etmeyen bir düşünme tarzı dile getirmektedir. Bir başka deyişle, dünyanın varoluşu fikirlerden veya inançlardan bağımsız olan maddi nesnelere

oluştugu görüşünü reddetmektedir. Tam tersine, “gerçek nedenleri” kataloglamanın, hesaplamanın ve belirlemenin olanaksızlığını kabul eden bir yorum mantığını benimsemektedir. Bunun yerine bir temsili diğerine tercih etmenin açık siyasi sonuçlarını düşünmekle ilgilenmektedir.

Konvansiyonel inşacılar kendilerini uluslararası ilişkilere yönelik ana akım rasyonalist yaklaşımlar ile daha eleştirel inşacılar arasında bir *orta noktada* konumlandırmışlardır. Bunu yaparken, inşacılar dikkatlerini kimlik ve çıkarların dilsel oluşumuna yapılan postyapısal vurgudan kimlik ve normlara kaydırmışlardır. Böylelikle dile yapılan vurgudan uzaklaşmışlardır. Bunu yaparak, inşacılığı ana akım *pozitivistler* için daha kabul edilebilir kılmayı hedeflemişlerdir. Buna karşılık, postyapısalcılık doğrudan dille ilgilenmeye devam etmiştir. Her bir konuşmanın önceden verili bir dilbilimsel anlamlar sistemine bağlı olduğunu varsaymıştır. Bireylerin anlamı oluşturduğu fikrine meydan okumuştur. Odak noktası, kasıtlılıktan önce gelen dilbilimsel anlam sistemlerini ortaya çıkarmaktır (Fierke 2002, s. 331-334). Bir sonraki bölümde eleştirel teorilerin söylem analizine yaklaşımları incelenmektedir.

4. Eleştirel Teori ve Eleştirel Söylem Analizi

Söylem Analizinin birçok farklı türü vardır. Bazıları dilbilime sıkı sıkıya bağlıdır ve iddialarını dilbilgisi hakkındaki unsurlara ve farklı kullanım bağlamlarında farklı dilbilgisi yapılarının işleyiş biçimine yakından bağlamaktadır. Bazıları dilbilim veya dilbilgisine daha az bağlıdır ve sözlü veya yazılı bir metindeki cümleler veya ifadelerdeki temaların veya imgelerin oluşumuna odaklanmaktadır. Bazı Söylem Analizi biçimleri öncelikle betimleme ve açıklamayla ilgilenmektedir. Diğerleri de dili politik, sosyal veya kültürel olarak tartışmalı konulara bağlamakla ve bu meselelere bir şekilde müdahale etmekle ilgilenmektedir (Gee ve Handford, 2012, s. 5). Bu son Söylem Analizi biçimine genellikle Eleştirel Söylem Analizi denilmektedir.

Uluslararası İlişkiler, özünde, insanlar arasındaki söylemsel etkileşimlerdir. Yani aynı anda belirli bir bağlamı yansıtan ve üreten metinlerdir. Eleştirel teori okulu, esas olarak aktörlerin ve söylemlerinin uluslararası bağlamlarda neden olduğu etkilerin incelenmesine dayanan bu yaklaşımın öncülüğünü yapmıştır. Eleştirel Söylem Analizi, eleştirel sosyal analiz geleneğini dil çalışmalarına getirmekte ve eleştirel sosyal analize söylem vurgusuyla katkıda bulunmaktadır. Söylem ile iktidar ilişkileri, ideolojiler, kurumlar, sosyal kimlikler vb. gibi diğer sosyal unsurlar arasındaki ilişkilere özellikle odaklanmaktadır. Eleştirel sosyal analiz, normatif ve açıklayıcı eleştiri olarak ele alınabilir. Normatif eleştiri, var olan gerçekleri basitçe tarif etmekle kalmaz, aynı zamanda onları değerlendirmektedir. Adil veya düzgün toplumlar için temel olarak kabul edilen çeşitli değerlerle ne ölçüde uyduğunu incelemektedir. Açıklayıcı eleştiri, var olan gerçeklikleri basitçe betimlemekle kalmayıp, onları açıklamaya çalışmasıdır (Fairclough, 2012, s. 9).

Eleştirel sosyal analizi eleştirel olmayan sosyal analiz biçimlerinden ayıran şey, belirli açılardan insanın gelişmesini veya refahını gereksiz yere azaltan ve insanın acısını artıran, insan tarafından üretilen kısıtlamalar olarak mevcut sosyal gerçekliklere yaptığı vurgudur. Bu tür toplumsal

gerçekliklerin nasıl ve neden ortaya çıktığının tarihsel açıklaması üzerine ve mevcut gerçeklikleri esenliği artıracak ve acıyı azaltacak şekilde dönüştürme olanakları üzerine kafa yorar.

Söylemin eleştirel incelemesi, van Dijk'in ifadesiyle (2014, s. 121), söylem yapılarını toplumsal yapılarla açık bir şekilde ilişkilendiren çok disiplinli bir teoriye dayanmalıdır. Böylece güç yapılarının ve gücün kötüye kullanılmasının söylemsel olarak nasıl ortaya çıkarıldığını ve yeniden üretildiğini tanımlamalı ve açıklamalıdır. Eleştirel Söylem Çalışmalarındaki ve aynı zamanda toplumdilbilim ve dilbilimsel antropoloji gibi komşu disiplinlerdeki en eski ve çağdaş teoriler, söylem ve toplum (veya kültür) arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu varsaymaktadır. Bu disiplinlerde genellikle sosyal sınıf, güç, cinsiyet, etnik köken veya yaş gibi sosyal değişkenlerin dil çeşitliliğine, metin ve konuşma yapılarına doğrudan neden olduğu veya bunları kontrol ettiği varsayılmaktadır. Sorun, bu nedensel veya benzer doğrudan ilişkilerin doğasının açık hale getirilmemesi; ancak verili kabul edilmesi veya açıklanamayan korelasyonlara indirgenmesidir.

Teun van Dijk'e göre (2014, s. 144), söylem çalışması multidisipliner olmalıdır. Dil kullanımı, metin ve konuşma aynı zamanda dilsel, bilişsel ve sosyokültürel ve politik eylemlerdir. Tutarlı bir söylem teorisi, bu eylemlerin hem mikro hem de makro analiz seviyelerinde nasıl ilişkili olduğunu açıkça ortaya koymalıdır. Özellikle Eleştirel Söylem Çalışmaları için de söylem yapılarının grupların, iktidarın ve tahakkümün sosyal yapılarıyla doğrudan ilişkili olmaması çok önemlidir. Söylemin yalnızca konuşan ve hareket eden değil, aynı zamanda düşünen, bilen ve hisseden sosyal katılımcılar olarak dil kullanıcıları tarafından üretildiğini kabul edersek, söylemin sosyal ve politik koşulları ve sonuçları olabilir. Bu, metin ve konuşma analizimizin sistematik ve ayrıntılı olması gerektiği gibi, aynı zamanda altta yatan bilişsel analizin de açık ve karmaşık olması gerektiği anlamına gelmektedir. Söylemin iktidarın kötüye kullanılmasında ve buna karşı direnişin yeniden üretilmesinde nasıl işlev görebildiğini ancak bu eksik halkanın açığa çıkarılmasıyla anlayabiliriz.

Wodak'ın ifadesiyle (1990, s. 127), eleştirel bir analiz, betimleyici ve tarafsız kalmamalıdır: Böyle bir analize yön veren çıkarlar, adaletsizliği, eşitsizliği ortaya çıkarmayı, güçsüzlerin ve ezilenlerin yanında yer almayı amaçlamaktadır. Ancak bu, araştırmanın zorunlu olarak tek taraflı olduğu, *bilimsel* olmadığı anlamına gelmemektedir. Ama bilinmektedir ki en azından sosyal bilimlerdeki öznellik ve nesnellik üzerine önemli tartışmadan beri hiçbir araştırma tamamen nesnel değildir. Yani araştırmacının çıkarları, değerleri ve kararları her zaman analize rehberlik etmektedir. Bu nedenle, herhangi bir sonuca varmadan veya yorumlamaya veya açıklamaya başlamadan önce bu değerleri açıkça belirtmek, tüm yönleriyle analiz etmek, çoklu veri ve yöntemleri dikkate almak önemlidir. Araştırılan öznenen belli bir mesafe gereklidir.

Günümüzde Eleştirel Söylem Çalışmalarında oldukça farklı metodolojik model ve yaklaşımlar yer almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır (Hart ve Cap, 2014, s. 7): Eleştirel dilbilim (Critical linguistics); Diyalektik-ilişkisel yaklaşım (Dialectical-relational approach); Dispositif analiz (Dispositive analysis); Sosyal aktör modeli (Social actor model); Söylem-tarihsel yaklaşım (Discourse-historical approach); Sosyo-bilişsel yaklaşım (Socio-cognitive approach); Eleştirel

bilişsel pragmatik (Critical cognitive pragmatics); Meşrulaştırma-yakınlaştırma modeli (Legitimization-proximization model); Bilişsel dilbilim yaklaşımı (Cognitive linguistics approach); Eleştirel metafor analizi (Critical metaphor analysis); Bütüncü dilbilimi yaklaşımı (Corpus linguistics approach) .

Söylem analitik yaklaşımlar, yapısalcı ve post-yapısalcı dil felsefesinin “gerçekliğe erişimimiz her zaman dil aracılığıyla olur” iddiasını başlangıç noktası olarak almaktadır. Bu bakış açısına göre, dil hiçbir zaman önceden var olan bir gerçekliğin yansıması olmamaktadır. Dil aslında gerçekliğin inşasına katkıda bulunan gerçekliğin temsilini inşa etmektedir (Jorgensen ve Phillips, 2002, s. 8-9). Bu görüş, gerçekliğin kendisinin var olmadığı anlamına gelmemektedir. Anlamlar ve temsiller gerçektir. Fiziksel nesnelere de vardır; ancak bunlar yalnızca söylem yoluyla anlam kazanmaktadır.

Postyapısalcılık, başlangıç noktasını yapısalcı teoriden almakta; ancak onu önemli açılardan değiştirmektedir. Post-yapısalcılık, işaretlerin anlamlarını gerçeklikle ilişkileri aracılığıyla değil; işaretler ağı içindeki içsel ilişkiler yoluyla türettikleri fikrini yapısalcılıktan almaktadır. Fakat aynı zamanda, yapısalcılığın dilin istikrarlı, değişmez ve bütünlendirici bir yapı olduğu inancını reddeder (Jorgensen ve Phillips, 2002, s. 10). Her ne kadar bütün söylem analitik yaklaşımlar açıkça post-yapısalcılığı savunmasa da Jorgensen ve Phillips’in ifadesiyle (2002, s. 12), tümü şu ana noktalarda hemfikirdir: Dil, önceden var olan bir gerçekliğin bir yansıması değildir. Dil, kalıplar veya söylemler içinde yapılandırılır. Bu söylemsel kalıplar, söylemsel uygulamalarda korunur ve dönüştürülür. Bu nedenle, kalıpların idamesi ve dönüşümü, dilin eylemde olduğu belirli bağlamların analizi yoluyla araştırılmalıdır.

Postyapısalcılığın söylemsel ontolojisi, onun dilin var olanın kurucu unsuru olduğu anlayışıyla derinden iç içedir. Dil, aynı anda kimlik ve farklılık inşası yoluyla anlam üreten, doğası gereği istikrarsız bir işaretler sistemi olan sosyal ve politik bir kavramdır. Dilin üretken doğası, politika söyleminin belirli sorun ve öznellik yapılarına dayandığını, ancak bu sorunların ve öznelliklerin ilk etapta söylem yoluyla inşa edildiğini ima etmektedir. Politika ve kimlik bu nedenle ontolojik olarak birbirine bağlı olarak kavramsallaştırılır. Postyapısalcılığın ontolojisini mevcut Uluslararası İlişkiler tartışmaları içine yerleştirmeye yardımcı olmak için, *söylem* kavramının *fikirler* ile eşdeğer olmadığına işaret edilir; söylem, maddi olduğu kadar düşünsel faktörleri de içerir. Postyapısalcılık için dil ontolojik olarak önemlidir: Şeylere (nesnelere, öznelere, durumlara, canlı varlıklara ve maddi yapılarla) ancak dilde yapılanma yoluyla anlam verilir ve belirli bir kimlik verilir. Dil, pozitivist, ampirist bilim tarafından (örtük olarak) varsayıldığı gibi, verilerin kaydedilmesi için bir araç olarak işlev gören şeffaf bir araç değil, sosyal ve politik bir uygulama alanıdır. Dolayısıyla, kişinin başvurabileceği dilsel temsilin ötesinde nesnel veya gerçek bir anlam yoktur (Hansen, 2006, s. 15-16).

Birçok eleştirel teori Eleştirel Söylem Analizinden istifade etmiştir. Örneğin, bunlardan biri olan Marksizm, bu analiz metodunu kullanarak tahakküm ve sömürü, ideoloji ve iktidar, toplumsal yeniden üretim ve dönüşümün toplumsal ilişkilerini kapitalist üretim tarzları bağlamında

incelemekte ve eleştirmektedir. Marks'ın toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi kavramı, sermaye kavramı, üretim koşullarının ve ekonominin önemi veya ideoloji kavramı gibi merkezi kategorilerinin çoğu, söylem analistleri ve teorisyenleri için hareket noktalarından biridir. Dolayısıyla, Marksizm yalnızca Söylem Analizlerini tamamlayan bir sosyal teori değildir. Söylem kavramı, bugün Marksist kategorileri algılama ve anlama biçimimizi de değiştirmiştir. Ayrıca, özgürleştirici siyaset ve kendimizi içinde bulduğumuz geç kapitalizm koşullarından daha iyi bir şey için mücadele, Söylem Çalışmalarının başlangıcından bu yana dünya çapında birçok söylem bilimci için gerçek bir ilgi odağı olmuştur (Beetz vd., 2018, s. 321).

Marks bir yandan fikirleri ve *üstyapısal* biçimleri 'maddi üretim ve yeniden üretim süreçleri' ile ilişkilendirirken; bir yandan da sosyal ilişkiler anlayışımızı ekonomik süreçleri ve çelişkileri içerecek şekilde genişletmiştir. Burada herhangi bir fenomen ya da sürece ilişkin çözümleme için temel hareket noktası, insanların ve şeylerin kendilerini içinde buldukları tarihsel olarak özgül toplumsal ilişkiler dünyasıdır. Gerçekten de bu önemli açıdan Marksistler ve post-Marksistler aynı materyalist başlangıç noktasını paylaşmaktadır (Howarth, 2018, s. 378). Marks en başından beri Söylem Çalışmaları alanında yalnızca eleştirel bir tavır sağlamakla kalmamış; ayrıca toplumsal sınıf, iktidar ve toplumsal ilişkiler konularının en önemli teorisyenlerinden biri olmuştur (Beetz vd., 2018, s. 322). Söylem ve eleştiri arasındaki ilişki, söylem ve iktidar arasındaki karşılıklı ilişki üzerine bir inceleme olmaksızın anlaşılabilir değildir. Ayrıca, Marks'ın söylem araştırmacıları üzerindeki etkisi, hem kendilerini Marksist gelenek içinde gören akademisyenler hem de kendilerini Marks'ın konumuna açıkça uzak duranlar için oldukça güçlüdür.

Maesse'nin ifadesiyle (2018, s. 365), Söylemsel Marksizm piyasa kavramını akademik bir yanılısma, bir siyasi iktidar aracı ve pratik mit olarak görmektedir. Buna göre, Marks'ın *Kapital*'de yaptığı şey, denge mekanizmasının dengesizliklere, eşitsizliklere ve hiyerarşilere yol açtığını göstererek piyasa kavramının Derridacı bir yapıbozumdur. *Ekonomi Politikin Eleştirisi*, fiyat mekanizmasının ideolojik boyutunu ortaya çıkarmakta ve kapitalist birikime için istikrarsız ve devrimci mantıklara işaret etmektedir. Buna karşılık, ekonomik ilişkiler, emek ve servet dağılımı, siyasi temsil ve katılım, üretim biçimleri ve yaşamak istediğimiz yol üzerindeki toplumsal çatışmalara dayanan özel bir sosyal iktidar biçimi olarak analiz edilmektedir.

Dilsel dönüşten ilham alan post-Marksist sosyal teorisyenler, daha önceki Marksist sosyal teoride yetersiz ilgi görmüş olan çağdaş toplumda (medya, kültür, ayrımcılık vb.) estetik ve politik temsilin ikilemlerini açıklamışlardır. Post-Marksistler geleneksel Marksizmi iki yönden eleştirmektedirler. Birincisi post-Marksistler, toplumsal her konunun açık bir hiyerarşik değere sahip olduğu kapalı, oluşturulmuş bir antagonizma olarak kavramsallaştırdığı için Marksist geleneği eleştirmektedir. İkincisi, Marksist dil ve toplum fikrini iki ayrı ama birbiriyle ilişkili alan olarak reddetmektedir. Bu teorisyenler, dilsel bir dönüşü savunarak bu tür determinist fikirleri reddetmişler ve dil kullanımının sosyal yaşam üzerindeki etkilerine dikkat çekmişlerdir (Angermuller, 2018, s. 415).

Marksist geleneğin yanı sıra, pek çok feminist, Uluslararası İlişkilerin kendi dilinde yerleşik olan eril önyargıları yapıbozuma uğratmak için Söylem Analizi gibi postmodernist metodolojilerden yararlanmaktadır. Cinsiyet kavramının artık monolitik veya durağan değil; çoklu ve değişken olduğunu öne sürmektedir. Sosyal inşa günümüzde feminist söylem analizi ve toplumsal dilbilimde hâkim paradigmadır. Buna göre, cinsiyet, *verili* bir sosyal kategoriden ziyade, sosyal bir yapı olarak anlaşılmaktadır. Konuşmacılar, günlük etkileşimlerinde cinsiyeti *yapmaktadır*. Tekil bir kadınlık veya erkeklik fikrine meydan okumanın yanı sıra; mevcut araştırmalar, konuşmacılara (çoğunlukla birbiriyle çelişen) bir dizi söylemin sunulduğu görüşündedir. Söylem teriminin bu kullanımı Michel Foucault'nun çalışmasından türetilmiştir. Bu anlamda söylem, "ortak anlamlar ve değerler etrafında birleşen ifadeler sistemi" olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Hollway, 1983, s. 131). Bu yaklaşıma göre, statükoyu savunan değer ve anlamları vurgulayan muhafazakâr söylemler ile erkeklerin üstünlüğünü varsayan anlam ve değerleri vurgulayan ataerkil söylemler vardır. Bu gibi baskın söylemler *doğal* ve alternatifsiz görünmektedir. Güçlü olmaları sayesinde, pek çok farklı söylemden yalnızca biri oldukları gerçeğini örtebilmektedir (Coates, 2012, s. 96).

Artık, sosyal bilimsel araştırmalarda dile veya daha spesifik olarak söyleme doğru bir dönüş olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Post-yapısalcı kuramlaştırmaya göre, söylem, toplumsal (yeniden) üretim ve mücadele güçlerinin oynandığı bir mücadele alanı olarak görülmektedir. Feminist bilimde, söylemsel dönüş, bu nedenle, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, dilbilimin yanı sıra dilbilimin dışındaki çalışmalara da yansımaktadır.

Bununla birlikte, özellikle feminizm ve Eleştirel Söylem Analizi açısından, sosyal özgürleştirici hedefler açısından aslında çok fazla örtüşme vardır. Eleştirel Söylem Analizi, sosyal uygulamalar ve söylem yapıları arasındaki ilişkinin karmaşık bir kuramsallaştırması ve fiili, bağlamsallaştırılmış dil kullanımlarının yakın analizi için çok çeşitli araçlar ve stratejiler sunmaktadır. Ayrıca, Eleştirel Söylem Analizi araştırması çatısı altında, çeşitli sistemik eşitsizlik biçimlerinin açık analizleri geliştirilmiştir. Feminist söylem araştırmacıları için, toplumsal değişim için feminist stratejilere geri besleme sağlayabilecek çeşitli toplumsal baskı biçimlerinde kullanılan söylemsel stratejilerin özellikleri kadar ara bağlantıları hakkında çok şey öğrenilebilir. Özetle, feminizmin Eleştirel Söylem Analizi iş birliği, eylem için zengin ve güçlü bir siyasi eleştiri üretmektedir (Lazar, 2007, s. 4-5).

5. Pozitivist Geleneğin Eleştirisi

Söylem Analizi, genellikle ortak ve muntazam bir yönteminin olmaması nedeniyle eleştirilmektedir. Bu eleştiri özellikle, biçimsel araştırma tasarımı ve metodolojisinden yoksun olması nedeniyle söylem analizinin *kötü bilim* olduğunu savunan pozitivist gelenekten gelmektedir. Bu eleştiriye göre, muntazam metodoloji eksikliği, bilgi iddialarının ölçülebileceği ve gerekçelendirilebileceği hiçbir standart olmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca bu yaklaşıma göre, söylem analizi veri toplama, vaka seçimi ve araştırmanın sınırları için standartlaştırılmış kriterlerden yoksundur. Bryant'a göre, ortak bir metodoloji, sonraki araştırmacıların önceki

araştırmalardan yararlanmasına ve ilk araştırmayı geliştirmek veya eleştirmek için karşılaştırmalı analizler ve tekrarlamalar yapmasına izin vermektedir (Bryant, 1994, s. 14). Ortak bir metodoloji ve araştırma süreci, araştırmacıların tekrarlamayı sağlayan teorileri test etmesine ve yeniden test etmesine ve sonraki araştırmacıların aynı sonuçlara ulaşmasına olanak tanımaktadır (Lustick, 1996, s. 610).

Bununla birlikte, Söylem Analizi alanında çalışan akademisyenler, ana akım Uluslararası İlişkilerin *bilimselliğine* meydan okumaktadırlar. Bu kapsamda, ister neopozitivist (tümevarımcı) ister rasyonalist (tümdengelimli) terimlerle ifade edilsin, bilimsel teoriler/yasalar arayışı ve buna eşlik eden metodolojiye olan saplantıya karşı çıkarlar (Milliken, 1999, s. 226).

Söylemle ilgilenen araştırmacılar tipik olarak yorumlayıcı bir epistemoloji kullanır ve bu nedenle analizin amaçları ve araçları pozitivist analizden büyük ölçüde farklılık gösterir. Bu epistemolojik farklılığın bir sonucu olarak, metodolojik seçim de değişmektedir. Söylem analistleri öncelikle belirli temsillerin nasıl ve neden ortaya çıktığını, belirli söylemlerin nasıl baskın hale geldiğini ve bu baskınlık tarafından hangi eylemlerin anlaşılır kılındığını anlamakla ilgilenmektedir. Bu nedenle, söylem analistleri söylemin sosyal olarak inşa edilmiş doğasıyla alakadar olmaktadır. Diğer nitel araştırma biçimleriyle uyumlu olarak, bu tür araştırmalar doğası gereği özeldir (Neumann, 2008, s. 61).

Konvansiyonel realizmin sert eleştirilerine rağmen, eleştirel realizm Söylem Analizi ile yakınlaşmıştır (Joseph ve Roberts, 2004, s. i). Buna göre, realizm, dili, söylemi ve ideolojiyi bağlama özgülüğü veya nedensel olarak etkili koşullar içinde konumlandırabilir. Realizm, iktidar, temsil ve öznellik konularını ve söylemsel ve diğer sosyal uygulamaların nasıl gerçek etkiler ürettiğini ortaya çıkarmaya yardımcı olabilir. Bu, (söylemsel olmayan) toplumsal yapıların çeşitli ideoloji ve söylem biçimleri aracılığıyla yeniden üretilme biçimini anlamamıza yardımcı olabilir. Söylem, gerçekliğin önemli bir parçası olabilir, ancak söylemsel olmayan sosyal yapılar ve nedensel mekanizmalarla nasıl etkileşime girdiğine ve üçü arasındaki ilişkinin nasıl organize bir biçim aldığına bakmak gerekir.

Herhangi bir realist yaklaşım için en temel inanç, gerçek bir dünyanın bağımsız varlığına olan inançtır. Eleştirel realizmin bunu anlamasının özel yolu, geçişli (transitive) bilgi ile bu bilginin ait olduğu geçişsiz (intransitive) zihinden bağımsız nesnelere arasındaki ayırmadır. Geçişli bilginin teoriler, uygulamalar, söylemler ve metinlerde vücut bulmaktadır. Eleştirel realizm, bu geçişli bilginin toplumsal ve tarihsel olarak konumlandırıldığını ve meydana geldiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, postmodernizm ve bazı söylem teorisi biçimlerinden farklı olarak, eleştirel realizm, deyim yerindeyse metnin dışında geçişsiz bir dünyanın var olduğunu da iddia etmektedir. Geçişsiz, bilimin incelemeye çalıştığı şeydir ve “geçişsiz bilgi nesnelere genel olarak bizim onlara ilişkin bilgimize göre değişmezler. Onlar dünyanın gerçek şeyleri ve yapıları, mekanizmaları ve süreçleri, olayları ve olasılıklarıdır” (Bhaskar 1997, s. 22).

Eleştirel realist bir söylem anlayışı aracılığıyla ortaya çıkabilecek tipik sorular şunlardır (Joseph ve Roberts, 2004: 3): Söylem gözlemlenemeyen bir gerçeklikle nasıl ilişkilidir? Kapitalizm veya değer

yasası gibi soyut şeyleri nasıl anlayabiliriz? Söylemsel pratikler gerçekliği gerçekten değiştirebilir mi? Ve eğer öyleyse, insan pratiği üzerindeki etkileri nelerdir? Normal toplumsal yeniden üretim sürecinde ne tür söylemler ya da ideolojiler ortaya çıkmaktadır? Dönüştürücü veya özgülleştirici bir söylemin temeli ne olabilir?

Şunu ifade etmek gerekir ki eleştirel realizmde dil, toplumsal gerçekliklerimizi inşa eden bir unsur olarak anlaşılmaktadır. Ancak bu inşaların maddi dünyanın doğasında var olan imkanlar ve kısıtlamalar tarafından şekillendirildiği kabul edilmektedir. Eleştirel realistler için, maddi pratiklere söylemsel pratiklerden bağımsız, ancak onlarla ilişki içinde olan ontolojik bir statü verilmektedir. Görecelilik yerine eleştirel realist bir yaklaşım benimsemenin avantajı, analizin insanların maddi koşulları ile söylemsel pratikler arasındaki ilişkileri içerebilmesidir (Sims-Schouten, Riley ve Willig, 2007: 101).

6. Sonuç

Dil ve konuşma, sosyal varlığımız için gereklidir. İnsanlar birbirleriyle iletişim kurmak, bilgi alışverişinde bulunmak, duygu, istek ve ihtiyaçlarını ifade etmek, cevap vermek, anlamak ve tepki vermek için dili kullanmaktadır. Her insan sözü yorumlanır ve insanlar için iletişim kurmamak mümkün değildir. *Söylem* ve *Söylem Analizi* terimleri oldukça tartışmalıdır. Bu basit bir tanım sorunu değildir (Wodak, 2009, s. 125). Gill'in ifadesiyle (2000, s. 173), muhtemelen en az 57 çeşit söylem analizi olmasına rağmen, aralarındaki farkları anlamlandırmanın bir yolu geniş teorik gelenekler hakkında düşündürmektir. Bir başka deyişle, Söylem Analizi farklı teorik geleneklerden gelen ve farklı disiplinlerden gelişen metinlerin incelenmesine yönelik çeşitli yaklaşımlara verilen addır.

Kesin olarak söylemek gerekirse, tek bir söylem analizi yoktur. Ancak bu ad üzerinde hak iddia eden birçok farklı analiz tarzı vardır. Bu bakış açılarının ortak paydası, dilin dünyayı yansıtmının veya tanımlamanın yalnızca tarafsız bir aracı olduğu şeklindeki realist görüşün reddi ve toplumsal yaşamı inşa etmede söylemin merkezi önemine dair bir inançtır. Son yıllarda söylem analizine olan olağanüstü yoğun ilgi, sanat, beşeri bilimler ve sosyal bilimlerde meydana gelen *dile dönüşün* hem bir sonucu hem de bir tezahürüdür. Pozitivizm eleştirileri, yapısalcı ve postyapısalcı fikirlerin olağanüstü etkisi ve postmodernistlerin epistemolojiye saldırıları, dilsel dönüşü ivme kazandırmıştır. Geleneksel sosyal bilim eleştirilerinde söylem analizinin kökenleri, diğer bazı metodolojilerden oldukça farklı bir epistemolojik temele sahip olduğunu göstermektedir.

Söylem analitik yaklaşım, çantada keklik görülen bilgiye karşı eleştirel bir duruş ve dünya hakkındaki gözlemlerimizin sorunsuz bir şekilde gerçeğin doğasını bize sunduğu görüşüne karşı bir şüphecilik içermektedir. Bu yaklaşım, dünyayı genel olarak anlama yollarımızın tarihsel ve kültürel olarak özgül ve göreceli olduğunu savunmaktadır. Bilginin sosyal olarak inşa edildiğine dair bir inanca sahiptir. Yani, bu yaklaşımda dünyayı anlamının mevcut yollarının dünyanın doğası tarafından değil, sosyal süreçler tarafından belirlendiği inancı hakimdir. İnsanların,

fenomenlerin veya problemlerin sosyal inşasının eylemler/uygulamalar ile bağlantılı olduğu yolları keşfetme çabası görülmektedir.

Söylem çalışmaları, disiplinler arası doğası nedeniyle son yıllarda sosyal bilim araştırmalarının en dinamik alanlarından biri haline gelmiştir. Özellikle Uluslararası İlişkilere yönelik söylemsel yaklaşım, önemli bilimsel genişleme ve derinleşme ile sonuçlanan dikkate değer bir dönüşüm yaşamaktadır. Geleneksel olarak, söylem analizi, kelimenin toplumdaki yaşamdaki rolünün betimleyici bir kavramına dayanmaktaydı. Ama artık metin, Uluslararası İlişkiler anlayışında önemli bir değişikliğe izin vererek, gerçekliğin bir üreticisi olarak algılanmaya başlamıştır. Söylem Analizi için seçilen metinler, araştırma konularına ve araştırmacının benimsediği sorulara göre farklılık göstermektedir. Uluslararası İlişkiler alanındaki söylem analizleri tipik olarak resmi konuşmaları, bildirileri, parlamento tartışmalarını, diplomatik belgeleri, röportajları, gazeteleri ve başyazıları birincil belgeler olarak analiz etmektedir. Bunlara ek olarak diğer akademik eserler, romanlar ve kavramsal tarihler de incelenebilmektedir. Uluslararası İlişkilerde daha az yaygın olmakla birlikte, fotoğraf ve televizyon programları gibi görsel malzemeler veya etnografik veriler de analize konu olabilmektedir.

Eleştirel Söylem Analizi, dil çalışmalarına yönelik çok sayıda farklı teorik ve metodolojik yaklaşımdan oluşan ve giderek büyüyen disiplinler arası bir araştırma hareketidir. Her bir yaklaşımın kendine özgü bir gündemi vardır. Bu çeşitliliğe rağmen, eleştirel söylem analizi akademisyenleri genellikle dili bir sosyal pratik biçimi olarak görmekte ve söylemin içine gömülü gizli güç ilişkilerini ve ideolojileri sistematik olarak araştırmakla ilgilenmektedirler. Aynı şekilde, kendilerini söylemin sosyal ve maddi sonuçlarını incelemeye adanmışlardır. Foucault'nun diyalektik söylem görüşünü paylaşan eleştirel söylem analizi araştırmacıları, söylemin sosyal olarak şekillendirici olduğu kadar sosyal olarak kurucu olduğunu da düşünmektedirler. İncelenen güç ilişkilerine ya da sosyal sorunlara aktif olarak müdahale etmek ya da bunlara meydan okumak için gayretlidirler.

Sonuç olarak, Söylem Analizi 1980'li yılların sonlarında Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil olmuş ve zaman içerisinde yerleşik bir metodolojik yaklaşıma dönüşmüştür. Konuşmalar ve belgeler gibi metinsel materyalleri analiz etmeye çalışan Uluslararası İlişkiler araştırmacıları, bu yöntemi yoğun bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. Bu yoğun ilgi, Uluslararası İlişkilerde marjinallik, direniş ve ötekiliğin retorik üretiminden, hakikat rejimleri olarak jeopolitik söylemlerin kurucu ve disipline edici gücüne ve jeopolitik kimliklerin oluşumuna kadar çok çeşitli konuları kapsamaktadır.

Kaynakça

- Angermuller, J. (2018). Accumulating Discursive Capital, Valuating Subject Positions: from Marx to Foucault. *Critical Discourse Studies*, 15(4), 414-425. Doi: 10.1080/17405.904.2018.1457551
- Angermuller, J., Mangueneau, D. ve Wodak, R. (2014). *The Discourse Studies Reader: Main Currents in Theory and Analysis*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. Doi: 10.1075/z.184

- Aydın-Düzgit, S. ve Rumelili, B. (2019). Discourse Analysis: Strengths and Shortcomings. *All Azimuth*, 8(2), 285-305. Doi: 10.20991/allazimuth.477300
- Beetz, J., Herzog, B. ve Maesse, J. (2018). Introduction: Special Issue Marx & Discourse. *Critical Discourse Studies*, 15(4), 321-324. Doi: 10.1080/17405.904.2018.1456944
- Bhaskar, R. (1997). *A Realist Theory of Science*. Londra: Verso. Doi: 10.4324/978.020.3090732
- Billig, M. (1987). *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press. Doi: 10.2307/2074146
- Bryant, J. M. (1994). Evidence and Explanation in History and Sociology. *British Journal of Sociology*, 45 (March), 3-19. Doi: 10.2307/591521
- Campbell, D. (1993). *Politics without Principles: Sovereignty, Ethics, and the Narratives of the Gulf War*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. Doi: 10.1515/978.168.5856090
- Coates, J. (2012). Gender and Discourse Analysis. James Paul Gee ve Michael Handford (Ed.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* içinde (s. 90-103). Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.100.3035244
- Fairclough, N. (2012). Critical Discourse Analysis. James Paul Gee ve Michael Handford (Ed.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* içinde (ss. 9-20). Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.100.3035244
- Fierke, K. M. (2002). Links Across the Abyss: Language and Logic in International Relations. *International Studies Quarterly*, 46, 331-354. Doi: 10.1111/1468-2478.00236
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. Londra: Routledge. Doi: 10.4324/978.020.3604168
- Gee, J. P. (2011). *An Introduction to Discourse Analysis Theory and Method*. Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.020.3847886
- Gee, J. P. ve Handford M. (2012). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.100.3035244
- Gill, R. (2000). Discourse Analysis. Martin W. Bauer ve George Gaskell (Ed.), *Qualitative Researching with Text, Image and Sound: A Practical Handbook* içinde (ss. 172-190) Los Angeles ve Londra: SAGE Publications. Doi: 10.4135/978.184.9209731
- Godinho, L. (2016). Discourse and International Relations: A Theoretical and Methodological Approach. *JANUS.NET e-journal of International Relations*, 7(2), 1-13.
- Hansen, L. (2006). *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.020.3236338
- Hart, C. ve Cap, P. (2014). Introduction. Christopher Hart ve Piotr Cap (Ed.), *Contemporary Critical Discourse Studies* içinde (ss. 1-15). Londra: Bloomsbury.
- Hollway, W. (1983). Heterosexual Sex: Power and Desire for the Other. Sue Cartledge and Joanna Ryan (Ed.) *Sex and Love: New Thoughts on Old Contradictions* içinde (ss. 124-140). Londra: Women's Press.
- Holzschleiter, A. (2014). Between Communicative Interaction and Structures of Signification: Discourse Theory and Analysis in International Relations. *International Studies Perspectives*, 15, 142-162. Doi: 10.1111/insp.12005
- Holzschleiter, A. (2010). *Children's Rights in International Politics. The Transformative Power of Discourse*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Doi: 10.1057/978.023.0281646
- Howarth, D. (2018). Marx, Discourse Theory and Political Analysis: Negotiating an Ambiguous Legacy. *Critical Discourse Studies*, 15(4), 377-389. Doi: 10.1080/17405.904.2018.1457550
- Jorgensen, M. W. ve Phillips, L. J. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Londra: Sage Publications.

- Joseph, J. ve Roberts, J. M. (2004). Introduction: Realism, Discourse and Deconstruction. Jonathan Joseph ve John Michael Roberts (Ed.), *Realism Discourse and Deconstruction* içinde (s. 1-19). Londra ve New York: Routledge. Doi: 10.4324/978.020.3300473
- Lazar, M. M. (2007). Politicizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis. Michelle M. Lazar (Ed.), *Feminist Critical Discourse Analysis: Gender, Power and Ideology in Discourse* içinde (ss. 1-28). New York: Palgrave Macmillan. Doi: 10.1057/978.023.0599901_1
- Lustick, I. S. (1996). History, Historiography, and Political Science: Multiple Historical records and the Problem of Selection Bias. *American Political Science Review*, 90(3), 605-618. Doi: 10.2307/2082612
- Maesse, J. (2018). Discursive Marxism: How Marx Treats the Economy and What Discourse Studies Contribute to It. *Critical Discourse Studies*, 15(4), 364-376. Doi: 10.1080/17405.904.2018.1457548
- Milliken, J. (1999) The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, 5(2), 225-254. Doi: 10.1177/135.406.6199005002003
- Neumann, I. B. (2008). Discourse Analysis. Audie Klotz ve Deepa Prakash (Ed.), *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide* içinde (ss. 61-77). New York: Palgrave Macmillan. Doi: 10.1057/978.023.0584129_5
- Sims-Schouten, W., Riley, S. C. E., ve Willig, C. (2007). Critical Realism in Discourse Analysis: A Presentation of a Systematic Method of Analysis Using Women's Talk of Motherhood, Childcare and Female Employment as an Example. *Theory & Psychology*, 17(1), 101-124. Doi: 10.1177/095.935.4307073153
- van Dijk, T. A. (2014). Discourse-Cognition-Society: Current State and Prospects of the Socio-Cognitive Approach to Discourse. Christopher Hart ve Piotr Cap (Ed.), *Contemporary Critical Discourse Studies* içinde (ss. 121-146). Londra: Bloomsbury. Doi: 10.5040/978.147.2593634.ch-005
- Weldes, J. (2001). Globalisation is Science Fiction. *Millennium: Journal of International Studies*, 30(3), 647-667. Doi: 10.1177/030.582.980103000302
- Wodak, R. (2009). Discourse Analysis: Problems, Findings, Perspectives. *Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 10 (1/2), 125-132. Doi: 10.1515/text.1.1990.10.1-2.125

The Concept of Discourse in International Relations Theories

Oğuzhan YANARIŞIK*

By speaking and writing we make the world meaningful in certain ways. We shape, produce and reproduce the world through language. In turn, the world we shape and help to shape shapes us as human beings. This process of mutual shaping has profound consequences for people's lives. Many people think that language exists only for us to 'say things' in the sense of exchanging information. However, language actually fulfils many different functions in our lives. Giving and receiving information are only two of these functions. Language also allows us to do things and be things. Language enables us to engage in various actions and activities. It also allows us to assume different socially important identities.

Discourse has been a buzzword for nearly three decades. The study of discourse as a key theoretical concept has been one of the most active and interesting areas of International Relations in recent years. In many cases, the general idea underlying the word 'discourse' is that language is structured according to the different patterns that people's discourse follows when they engage in different spheres of social life. Discourse Analysis is the analysis of these patterns. Discourse analysis is a favored method of textual analysis among constructionist and critically-minded IR scholars interested in the impact of identity, meaning and discourse on world politics.

Since the 1960s, a new research field known as Discourse Analysis or Discourse Studies has emerged, centered around the concept of discourse. It is not possible to trace the origins of Discourse Studies back to a single founder, school or field. Discourse Studies is an extremely heterogeneous field involving scholars from various disciplines. It is the result of the interaction of a number of theoretical and methodological currents that emerged in different disciplines of the social sciences and humanities in various countries (especially in Europe and North America). These include linguistics, sociology, philosophy, literary criticism, anthropology and history.

Strictly speaking, there is no single 'discourse analysis'. But there are many different styles of analysis that lay claim to the name. The common denominator of these perspectives is a rejection of the realist view that language is merely a neutral means of reflecting or describing the world, and a belief in the central importance of discourse in the construction of social life. The extraordinary

---

* Doç. Dr. Polis Akademisi, Ankara, Türkiye. E-mail: yanarisik@gmail.com ORCID: 0000-0003-3442-4779.

interest in discourse analysis in recent years is both a consequence and a manifestation of the 'return to language' in the arts, humanities and social sciences. Criticisms of positivism, the extraordinary influence of structuralist and poststructuralist ideas, and postmodernist attacks on epistemology have given impetus to the linguistic turn. The origins of discourse analysis in traditional critiques of social science suggest that it has a quite different epistemological basis from some other methodologies.

In recent years, the discursive approach to International Relations has been undergoing a remarkable transformation resulting in significant scholarly expansion and deepening. Traditionally, discourse analysis was based on a descriptive concept of the role of the word in the life of society. But now the text has begun to be perceived as a producer of reality, allowing a significant change in the understanding of International Relations. The texts selected for discourse analysis vary according to the research topics and the questions adopted by the researcher. Discourse analyses in the field of International Relations typically analyse official speeches, declarations, parliamentary debates, diplomatic documents, interviews, newspapers and editorials as primary documents. Other academic works, novels and conceptual histories may also be analyzed. Although less common in IR, visual materials such as photographs and television programs or ethnographic data can also be the subject of analysis.

In conclusion, Discourse Analysis was introduced to the discipline of International Relations in the late 1980s and has evolved into an established methodological approach over time. It continues to be used extensively by IR scholars who seek to analyze textual materials such as speeches and documents. This intense interest covers a wide range of topics, from the rhetorical production of marginality, resistance and otherness in IR to the constitutive and disciplinary power of geopolitical discourses as regimes of truth. Similarly, discourse and discourse analysis are among the most popular concepts for studying the formation of geopolitical identities.